УДК 811.81'373.7

Казимір І.С.

ВЕРБАЛЬНИЙ ІМПРИНТИНГ ЯК ФАКТОР ЕПТОНІМІЧНОСТІ

Метою статті є визначення сутності поняття та принципу функціонування вербального імпринтингу як вагомого чинника ептонімізаційних процесів та процесів, які йому сприяють, з урахуванням джерел різного походження. З'ясовано, що такі стилістичні прийоми як паралельні конструкції сприяють процесам ептонімізації.

Ключові слова: *вербальний імпринтинг, ептонім, ептонімізація, паралельна конструкція, апперцепція.*

Кінець XX – початок XXI ст. характеризується у фразеології як завершальний етап структурно-системного періоду з перевагою у ньому емпіричних і класифікаційних методів та появою експансіонізму як конкретного періоду становлення лінгвістичної науки, однією з визначальних рис якого є антропоцентризм. Домінування принципів антропоцентризму споріднює лінгвістику з іншими галузями знань. Це пояснюється тим, що інтерес до людини як до центру Всесвіту і до людських потреб, які визначають різні типи людської діяльності, означає переорієнтацію, що простежується не лише в лінгвістиці, а й у психології, фізиці, літературознавстві, соціології та біології зокрема.

Актуальність нашої статті зумовлена значними зрушеннями в розробці проблеми крилатих висловів (далі – КВ) з кінця XX – початку XXI ст. та актуалізацією антропоцентричної фразеології на теренах лінгвістичної науки. Проблематика феноменологічної сутності КВ квалітативно змінює свій вектор дослідження. Проблема авторських цитат і їх перетворення на ептоніми – крилаті вислови зі структурою словосполучення або речення – привертала увагу зарубіжних (Королькова А.В, Шулежкова С.Г., Люгер Г. та ін.) та вітчизняних дослідників периферійних явищ у фразеології (Дядечко Л.П., Оніщенко Н.А, Шарманова Н.М.). Зазначимо той факт, що порівняно з східнослов'янським мовознавством у західній лінгвістиці теорія КВ фактично не розглядалася, хоча більшість науковців і визнають КВ фразеологізмами та включають їх до своїх класифікацій (Бургер Г., Пальм Х., Доналіз Е. та ін.).

Як уже відзначалося нами вище, з домінантним антропоцентричним характером у лінгвістиці й у фразеології зокрема, з'ясування ідентичності ептонімів слід здійснювати з урахуванням специфіки розвитку людини – акцентом на її біологічне, соціально-моральне та культурно-національне підґрунтя [3, 93]. Відомо, що індивідуальність з її унікальним набором знань, умінь, навичок, з певним багажем інформації про себе і навколишній світ є результатом, з одного боку, розвертання генетичної програми, з іншого – впливу природного й людського оточення, а конкретніше – взаємодія з ним. У процесі діалогу з макрокосмом людина вбирає певну інформацію, необхідну їй для адаптації до умов навколишнього середовища, що дозволяє їй вижити. Процес набуття індивідом певних знань відбувається різними шляхами, починаючи з простого накопичення певної інформації і закінчуючи узагальнено-абстрактним та гіпотетично-вивідним способом закріплення людиною знань. Закарбована свідомістю, та чи інша інформація, яку людина черпає, надходить двома каналами: безпосередньо сенсорно та опосередковано вербально. Індивід, виконуючи ті чи інші дії, занурюється в текстовий простір, створений соціумом, запам'ятовує певні "місця", зазвичай, не ставлячи перед собою цього на меті. Словесну інформацію, яку людина отримує ззовні, вона пов'язує з комунікативною ситуацією і порівнює з тим, що зберігається в пам'яті [3, 93].

Фраза з відомого тексту наділяється особливою якістю авторитетності, входить в прагматикон особистості та бере участь у виборі комунікативної тактики як експресивний засіб вираження. За умови яскраво вираженої асоціації за суміжністю чи спорідненістю віднаходиться текстовий прецедент і переноситься у "світлу зону" свідомості. В такому випадку створюються умови співставлення повідомленого не лише з актуальною ситуацією, але і з відомим людині мовним контекстом [3, 94]. В етології дане явище відоме як запам'ятовування або імпринтинг, феноменологія якого була проаналізована К. Лоренцем в середині 30-х рр. XX ст. Розширення уявлень про імпринтинг виявило, що запам'ятовуванню, фіксації у пам'яті людини можуть сприяти як біотичні, так і абіотичні фактори навколишнього середовища, у зв'язку з чим виникає потяг до конкретного "місця". Таким чином, можна визначити роль індивіда в конкретному колективі або ж відхилення в розвитку особи при виборі місця, не типового для даного роду.

Незважаючи на те, що фізіологічна природа імпринтингу вимагає цілісного вивчення, І.М. Горєлов стверджує, що в ролі об'єкта, імпринтує, виступає текст, який потрапляє в поле зору першим, фіксується, розцінюючись як вихідний, після чого регулює мовну поведінку індивіда шляхом кодування-декодування [1, 13].

© Казимір І.С.

Вербальний імпринтинг притаманний людині, яка пройшла процес соціалізації і пережила протягом життя чималу кількість метаморфоз, вступаючи в різні об'єднання людей і в залежності від цього виступаючи в різних соціальних ролях. Доросла людина, вливаючись у колектив, продовжує спілкуватись із носіями різних субкультур; мобілізуючи пластичні якості своєї психіки, вона починає впливати на смаки інших. Звідси досить точно визначений для різних соціальних груп асортимент прочитаних книг, переглянутих телепередач. Це означає, що члени колективу фіксують одні й ті самі тексти. Державна політика в галузі освіти, ЗМІ, культура, друк виступають вагомими чинниками накопичення носіями мови певної бази знань, яка є достатньою для появи уривків популярних текстів, що мають загальнонаціональне значення.

Вербальний імпринтинг актуалізується внаслідок певних суб'єктивних, об'єктивних, лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Як зазначає дослідниця Л.П. Дядечко, потужність запам'ятовування залежить від умов його реалізації та якостей вербального імпринтинг-об'єкта. Задля того, щоби бути зафіксованим, вираз повинен бути чітким, образ – ексцитативним, текст, загалом, – ітеративним, ознайомленість носіїв мови – максимальною [3, 99].

«Пусковим механізмом» процесу переходу звороту в крилатий вислів виступають актуальність змісту та лінгвістично не визначена влучність виразу [5, 111]. Однак, не можна не враховувати специфіку сприйняття та запам'ятовування, властивих людині як представнику роду.

Особливості тексту та його архітектоніка виступають вагомими факторами та сприяють вербальному імпринтингу. Зарубіжними вченими було встановлено, що більшість із них походять із назв пісень, романсів, опер, оперет, рефренів, а також із рядків, які накладаються на музичну кульмінацію. В процесі ептонімізації досить важливим фактором є «сильна позиція» відповідної цитати в базовому тексті, виділення якої відбувається на психологічній основі [3, 105]. Це означає, що текстові елементи, будучи в такій позиції, сприяють кращому процесу запам'ятовування. До текстів-об'єктів вербального імпринтингу вчені відносять:

– назви літературних п'єс, наприклад: *American Dream* (з епілогу: американська мрія про державу, де життя кожної людини стане кращим, багатшим, де в кожного буде можливість отримати те, на що він заслуговує; «Американська мрія» – заголовок п'єси Е.Олбі, 1961 р.); *The Authoritarian Personality* (заголовок книги Т. Адорно, 1949 р.); *Dances with Wolves*, 1988 р. – заголовок роману та фільму) [2, 45].
– назви пісень, наприклад: *God Bless America*, 1938 р., (назва пісні неофіційного гімну США); *We shall overcome* (назва і рефрен пісні, що виникла на основі духовного гімну середини XIX ст., а в 1946 р. пісня звучала як протест робітників-негрів у Чарльстоні) [2, 43];
– назви телефільмів, наприклад: *Sweet Smell of Success*; *Never on Sunday*; *The Empire Strikes Back* [8, 33];
– назви газет, наприклад: *Eggheads, Winter of discontent, Splendid isolation* [8, 573].

Слід зазначити, що власні імена (оніми) містять семантичну наповненість і виступають для читача головними орієнтирами у віртуальному світі, наприклад: *Cordelia's gift, Great Caesar, Et tu Brute, Hector, Jekyll and Hyde* [6]. Виразником авторської концепції виступає герой твору. Саме в образі літературного героя світоглядна проблематика зводиться до індивідуальної та психологічно напруженої ситуації, яка потребує свого вирішення. Таким чином, сукупність концептуальних, психологічних та сюжетних рис героя виводить його в центр сприйняття. Ім'я героя набуває форм ономастичного утворення і згодом, зауважимо, воно потрапляє у досить вигідні умови можливої ептонімізації, що підтверджується мовною практикою.

Дослідницею Н.О. Оніщенко відмічено, що довготривалому запам'ятовуванню сприяють стилістичні прийоми паралельних конструкцій, які іконічно відображають ознаки ептоніма та сприяють вербальному імпринтингу семіотичним та формальним чином [4]. Ітеративні тексти активно породжують ептоніми, однак, в самих текстах ми зустрічаємо різного типу повтори, які сприяють процесу переходу фрагменту на КВ. До них ми відносимо, наприклад, такі:

So long as man can breathe or eyes can see so long lives this and this gives lives to thee (W.Shakespeare, sonnet 18); *Lord, we know what we are, but know not what we may be (W.Shakespeare, Hamlet act 4, sc.5)*; *But be not afraid of greatness: some men are born great, some achieve greatness, and some have greatness thrust upon them(W.Shakespeare, Twelfth Night, act 2, sc.5)*; *Sign no more, ladies, sign no more men were deceivers ever (W.Shakespeare, Much Ado About Nothing, act. 2, sc.3); When sorrows come they come not single spies, but in battalions (W.Shakespeare, Hamlet, act 4, sc.5); If it were done when 'tis done, then 'twere well it very quickly (W.Shakespeare, Macbeth, act 1, sc.7).*

Апперцептивна сутність вербального імпринтингу полягає у її властивості виступати суб'єктивною стороною сприймання водночас бути джерелом неповної відповідності образів сприймання їхнім об'єктам. Сприймання залежить не тільки від подразнення, але і від самого суб'єкта, який сприймає, в тому сенсі, що в сприйманні завжди в тій або іншій мірі відбиваються особливості особистості, яка сприймає. Згідно філософському тлумаченню цієї властивос-

ті І.Кантом, формами трансцендентальної апперцепції виступають простір і час: ми не в змозі сприйняти речі такими, які вони є насправді, бо тільки у просторі і часі ми здатні їх уявляти. Сучасне емпіричне тлумачення апперцепції зводить цю властивість до впливу на процес сприймання минулого досвіду людини, а також її актуальних потреб та настановлень. Залежність сприймання від змісту психічного життя людини, від особливостей його особи носить назву апперцепції. Психологічне сприйняття здійснюється психо- фізіологічним механізмом, тоді як художнє опосередковане словом, яке "урозумнює" читацькі чуття та емоції, пропускаючи їх крізь свідомість. І нарешті – апперцепція, у психологічних процесах її дією вважають вплив індивідуальних якостей, здібностей, настанов, досвіду суб'єкта на перебіг і результат процесу сприйняття. Художнє сприйняття часто називають аперцепцією, підкреслюючи її тотальний характер для естетичної реакції. У перевіреному часом словнику Брокгауза та Ефрона розрізняється значення перцепції та апперцепції як акту почуттєвого та відповідно – художнього сприйняття: "естетичне споглядання не як акт чуттєвого сприйняття (перцепції), а як акт апперцепції" [7, 141–142]. Отже, апперцепцією називається одне з основних психічних властивостей людини, яке виражається в умовному сприйнятті навколишніх явищ і предметів залежно від досвіду, поглядів, інтересів особистості до тих чи інших явищ. Апперцептивний характер вербального імпринтингу пояснює певні порушення особливо коли мова йде про те, що вираз може виявитися невпізнаним (при комплексній трансформації) або адресату невідоме джерело: *But to my mind though I am native here, and to the mannerborn, it is a custom more honoured in the breach than the observance (W.Shakespeare, Hamlet, act 1, sc.4); O! Beware my lord, of jealousy; It's the green-eyed monster with doth mock. The meat it feeds on (W.Shakespeare, Othello, act 3, sc.3).*

Характер протікання процесів фіксуваня людиною у пам'яті певної інформації залежить від генетично зумовлених особливостей індивіда. Тому, вирішення проблеми збереження КС своєї ідентичності, на нашу думку, слід розглядати з холістичних (цілісних) позицій. До перспективних напрямків належить вивчення апперцептивної суті вербального імпринтингу як умови псевдоептонімії чи зміни його авторства.

Список використаних джерел

1. Горелов И.Н. Импринтинг и речь как базовый комплекс социализации. Политический дим-курс в России. / И.Н. Горелов. – М., 1997. – С. 13-18.
2. Душенко К.В. Словарь современных цитат / К.В. Душенко. – М.: Изд-во ЭКСМО- Пресс, 2002. – 736 с.
3. Дядечко Л.П. "Крылатый слова звук", или Русская эптология : Учебное пособие. – 2-е изд. / Л.П. Дядечко. – К.: ООО "Изд. Дом Аванпостприм", 2007. – 336 с.
4. Оніщенко Н.О. Стилістичні прийоми синтаксису як чинник ептонімізації у світлі мовного іконізму. / Н.А. Оніщенко // Вісник Харківського національного університету / гол. ред. Шевченко І. С. – Харків : Константа, 2011. – № 953. – С. 118-124. – (Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов).
5. Шварцкопф Б. С. Основные параметры описания крылатых выражений современного русского литературного языка / Б. С. Шварцкопф // Фразеография в Машинном фонде русского языка / отв. ред. В. Н. Телия. – М. : Наука, 1990. – С. 110–118.
6. Шитова Л.Ф. Proper Name Idioms and Their Origins / Л.Ф. Шитова // Словарь именных идиом. – СПб.: Антология, 2013. – 192 с.
7. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Эфрона: в 86-ти т.; [репр. воспр. изд.]. – Спб.: Полрадис, АООТ "Иван Федоров", 1993–1998. – Т. 2. – 664 с.
8. Susan Ratliffe. Oxford Dictionary of Quotations. / S. Ratcliffe. – 7th ed. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 1155 p.

Summary. *XX – XXI century characterizes in phraseology as a final period in the structural one with a dominating in it empirical and classificational methods and the emergence of expansionism as a specific period in the formation of linguistics. The prevailing of anthropocentristic principles makes linguistics with different areas of science (biology, psychology, literature) in common.*

The paper aimes at determining the essence of the concept and the principle of functioning of verbal imprinting being an important factor of eptonymization and contributory processes with consideration of versatile sources by its origin. It was estimated that such a stylistic device as parallel construction concurs for verbal imprinting.

The paper's relevance is predetermined by significant schifts in the development of eptonyms. The problem of the phenomenological essence of eptonyms changes its direction research. Verbal imprinting is inherent in the person who has passed through the process of socialization and survived during the life of a considerable member of metamorphoses, engaging in various associations of people, being in

different social roles. Verbal imprinting updates due to certain subjective, objective, linguistic and extralinguistic factors.

The text feature and its architectonics are significant factors and promote verbal imprinting. It's quite important in the process of eptonymization the factor of "strong position" which is based on the psychological foundation. This means that text elements being in such position facilitate to the process of remembering.

It was noted the fact that a long-term memory contributes stylistic parallel-structures which reflects the characteristics of eptonym iconically and promotes verbal imprinting in the semiotic and formal way.

The apperception essence consists in the ability to be a subjective side of perception. Apperceptive nature of verbal imprinting explains certain violations especially when it comes to that expression which may be unrecognized.

The nature of the process of fixation by a person in the memory specific information depends on genetically determined characteristics. Therefore, the solution of the eptonym's identity should be considered on the basis of holistic positions.

Key words: *verbal imprinting, eptonym, eptonymization, parallel construction, apperception.*

Отримано: 25.08.2014 р.

УДК 821.112.2

Keba D.O.

HERAUSBILDUNG DER KONZEPTION VON WELT UND MENSCH IN WERKEN F. KAFKAS

У статті стверджується думка, що основним чинником «загадкової» поетики Ф. Кафки є авторська філософія непевності людського існування і сенсу буття, неусвідомлених і тому драматичних взаємин людини зі світом.

Ключові слова: *світогляд, філософсько-естетична позиція, поетика, символічна образність.*

Franz Kafka gilt als einer der berühmtesten, mysteriösesten und „schwierigsten" Schriftsteller des 20. Jahrhunderts. Dies zeigt sich in erster Linie in seiner besonderen Ausdrucksweise. Seine „unemotionale, asketische Sprachgestaltung" [12, 13]; deren maximale Prägnanz, Präzision und grammatisch-syntaktische Folgerichtigkeit stehen im Widerspruch zur Absurdität der Dinge im Erzählten. Die Form-Inhalt-Kategorie Kafkascher Erzählung konstruiert sich nach dem Kontrastprinzip von Sprache und Inhalt. Durch dieses Kontrastprinzip wird eine polysemantische Symbolik erzeugt, was den Kern der Kafkaschen Werke ausmacht. So schreibt Heinz Politzer über Kafkas Bildsprache: „Die Ökonomie der Einsilbigkeit bestimmt seinen Charakter. An natürlicher Wirklichkeit lässt er nichts zu wünschen übrig. [...] und doch sind wir so sehr von der Eigenart der Erzählung gefangengenommen, dass wir unwillkürlich das banale Geschehnis nach seinen Gründen zu befragen beginnen" [11, 17; 19].

Kafkas expressiv-groteske Schreibart wird durch seine dramatische Weltansicht geprägt. Das anstrengende geistige Leben des Autors ist hinter dieser besonderen Erzählform zu erkennen: „Diese Poetik, die [...] die Art und Weise war, in der sich Kafka literarische Einbildungskraft bestätigen musste, trägt auch zum Verständnis des Konflikts zwischen den Forderung der Literatur und des menschlichen Lebens bei, wie ihn Kafka durchkämpfen und durchleiden musste" [13, 36]. Außerdem strebt Kafka mit seinem individuellen Stil danach, die in der Epoche herrschende Atmosphäre widerzuspiegeln; die Suche nach adäquaten Formen, das Neue, das Tragische und das für das Bewusstsein eines zeitgenössischen Menschen Ungreifbare zu begreifen. Kafkas Dichtung liegen fundamentale, absolute und unvergängliche Werte zugrunde, die im 20. Jahrhundert verlorengegangen sind. Die Rückkehr zu diesen sieht Kafka als die einzige Rettung der Menschheit.

Ja, die Welt ist den Menschen zu eng geworden, dass sie im Unfrieden leben, dass die Familienverhältnisse zerrüttet sind, dass manche sich am Heiligsten vergehen und den Vater verfluchen. Früher war das gelobte Land nicht erreichbarer als heute, aber durch das Königsschwert war wenigstens eine Richtung bezeichnet. Heute vergeudet sich die Gewalt nutz- und sinnlos; mit dem Schwert weiß man nur zu fuchteln, alle Wege gleichzeitig bezeichnend, so dass der Blick sich verwirrt [4, 70]. Es hat

© Keba D.O.